

גורמים המשפיעים על שינוי עמדות בלמידה שיתופית מקוונת בסביבה מרובת תרבויות (מאמר קצר)

מירי שינפלד
מכללת סמינר הקיבוצים ומכון מופ"ת
mirish@macam.ac.il

אור כהן
מכללת סמינר הקיבוצים
Or.cohen@smkb.ac.il

Factors Influencing Attitude Change in Online Collaborative Learning within a Multicultural Environment (Short Paper)

Or Cohen
Kibbutzim College of Education
Or.cohen@smkb.ac.il

Miri Shonfeld
Kibbutzim College of Education
and The MOFET Institute
mirish@macam.ac.il

Abstract

This study examines the factors influencing attitude change in online collaborative learning within a multicultural environment, as part of the Tec4Schools project. The research focuses on investigating the relationship between participation in a multicultural online collaborative learning project and the changes in students' multicultural attitudes, while examining mediating variables such as self-perceived leadership, level of social network activity, and program satisfaction. The research was conducted among 300 fifth and sixth-grade students, from 10 schools (5 from the Jewish sector and 5 from the Arab sector) participating in the Tec4Schools program. The methodology includes self-report questionnaires, administered at two time points - at the beginning and at the end of the second semester, both to the research group and a control group. The findings are expected to contribute to understanding the factors that promote positive multicultural attitudes, through online collaborative learning and provide practical insights for developing educational programs that promote intercultural dialogue in the Israeli education system.

Keywords: Online Learning, Multiculturalism, Collaborative Learning, online collaborative learning, Leadership.

תקציר

מחקר זה בוחן את הגורמים המשפיעים על שינוי עמדות בלמידה שיתופית מקוונת בסביבה מרובת תרבויות, במסגרת פרויקט Tec4Schools. המחקר בחן את הקשר בין השתתפות בפרויקט למידה שיתופית מקוונת רב-תרבותית, לבין שינוי בעמדות רב-תרבותיות של תלמידים, תוך בחינת משתנים מתווכים כגון תפיסת מנהיגות עצמית, רמת פעילות ברשת חברתית ושביעות רצון מהתוכנית. המחקר התבצע בקרב 300 תלמידים מכיתות ה' ו'ו', מ-10 בתי ספר בישראל (5 מהמגזר היהודי ו-5 מהמגזר הערבי), המשתתפים בתוכנית Tec4Schools. המתודולוגיה כללה שאלונים לדיווח עצמי, שהועברו בשתי נקודות זמן – בתחילת סמסטר ב' ובסיומו, הן לקבוצת המחקר והן לקבוצת ביקורת. הממצאים צפויים לתרום להבנת הגורמים המקדמים פיתוח

עמדות רב-תרבותיות חיוביות, באמצעות למידה שיתופית מקוונת, ולספק תובנות יישומיות לפיתוח תוכניות חינוכיות, המקדמות דיאלוג רב-תרבותי במערכת החינוך הישראלית.

מילות מפתח: למידה מקוונת, רב-תרבותיות, למידה שיתופית, למידה שיתופית מקוונת, מנהיגות.

מבוא

התפתחות הטכנולוגיה הדיגיטלית פותחת הזדמנויות חדשות להתגבר על חסמים פיזיים ולוגיסטיים, המקשים על מפגשים רב-תרבותיים. פרויקט Tec4Schools, שפותח במרכז (Technology, Education and Cultural) TEC (Diversity), מציע מודל חדשני ללמידה שיתופית מקוונת, המחברת בין תלמידים מרקעים תרבותיים שונים. התוכנית, המשלבת למידה מקוונת סינכרונית וא-סינכרונית, מאפשרת לתלמידים לפתח קשרים משמעותיים עם בני גילם מקבוצות תרבותיות אחרות. התוכנית פועלת באמצעות רשת 'ניר', פלטפורמה חברתית-חינוכית ייעודית, המאפשרת תקשורת דו-לשונית בעברית וערבית. המשתתפים עוברים תהליך הדרגתי, החל משיתוף אישי, דרך דיונים קבוצתיים ועד לפרויקט מרכזי של בניית מכוניות וירטואליות. פרחי הוראה מלווים את התהליך בפיתוח תכנים ותמיכה טכנו-פדגוגית, בעוד המורים משמשים כמנחים ומתווכים תרבותיים. אירוע השיא של התוכנית הוא מרוץ מכוניות וירטואלי ומפגש פיזי של המשתתפים. לאורך הפרויקט, התלמידים מפתחים מיומנויות תקשורת, שיתוף פעולה, חשיבה ביקורתית ואוריינות דיגיטלית.

מחקר זה מבקש לבחון את האפקטיביות של למידה שיתופית מקוונת בשינוי עמדות רב-תרבותיות, תוך התמקדות בגורמים המשפיעים על תהליך זה. המחקר בדק את הקשר בין השתתפות בתוכנית לבין שינוי בעמדות רב-תרבותיות, וכיצד משתנים כמו תפיסת מנהיגות עצמית, רמת פעילות ברשת החברתית ושביעות רצון מהתוכנית משפיעים על קשר זה.

מחקר זה מצטרף למחקרים הקיימים על תכנית TEC4schools ומרחיב את הידע בתחום אודות למידה שיתופית מקוונת בסביבה רב-תרבותית. ייחודו של המחקר בכך שהוא בוחן את יעילות המודל בתנאים מאתגרים במיוחד, כגון תקופת מלחמת חרבות ברזל שפרצה ערב תחילת המחקר. בנוסף, המחקר מציע זווית חדשנית באמצעות בחינת משתנים שטרם נחקרו בהקשר זה, כמו הקשר בין תפיסת מנהיגות עצמית לבין שינוי עמדות רב-תרבותיות, אשר עשויים להעשיר את הבנתנו על הגורמים המשפיעים על הצלחת למידה שיתופית רב-תרבותית.

רקע תיאורטי

סקירת הספרות תתמקד בארבעה תחומים מרכזיים, המהווים את הבסיס התיאורטי למחקר הנוכחי: למידה שיתופית מקוונת, רב-תרבותיות בחינוך, מנהיגות בסביבות למידה מקוונות, ומודל TEC כמקרה בוחן לשילוב בין תחומים אלו.

למידה שיתופית מקוונת

למידה שיתופית מקוונת היא צורת למידה המתרחשת בסביבה וירטואלית, בה התלמידים משתתפים באופן פעיל בפעילויות שיתופיות ומקיימים אינטראקציה עם עמיתיהם להשגת מטרות למידה משותפות (Herrera, 2021). הלמידה מתבצעת באמצעות פלטפורמות וכלים טכנולוגיים המאפשרים תקשורת, שיתוף פעולה ובניית ידע משותף בין הלומדים. בעידן של עומס מידע, הצורך בלמידה שיתופית הופך קריטי במיוחד. התלמידים נדרשים לפתח מיומנויות מורכבות של חיפוש, סינון וארגון מידע. שינפלד (2017) מדגישה כי הצלחת הלמידה השיתופית תלויה במספר גורמים מרכזיים: רמת תפקוד גבוהה בין חברי הקבוצה, אמון הדדי ותקשורת פתוחה ואפקטיבית.

מחקרו של בלי (Belli, 2018) מצביע על כך שקשיים טכניים, כגון בעיות בקישוריות הרשת או תקלות במיקרופון, עלולים ליצור תסכול ולפגוע באיכות האינטראקציה בין המשתתפים. ע"פ שינפלד (2022), קשיי תיאום בין המשתתפים, במיוחד בקביעת מועדים למפגשים מקוונים, מהווים אתגר משמעותי. מוטולה ואחרים (2019) מצביעים על ההתנגדות הראשונית ללמידה שיתופית, הנובעת מחוסר היכרות בין המשתתפים וחוסר ניסיון בשימוש בטכנולוגיות.

מודל TEC : חדשנות בלמידה שיתופית רב-תרבותית

מודל TEC, מייצג פריצת דרך משמעותית בתחום הלמידה השיתופית הרב-תרבותית. המודל פותח מתוך הבנה עמוקה של הצורך בגישור על פערים תרבותיים באמצעות טכנולוגיה, תוך יצירת מרחב למידה בטוח ומכיל. המודל מקדם שיתוף פעולה בלמידה, ועובר משימוש בכלים פשוטים לכלי רשת מורכבים בתוך סביבת רשת חברתית ייעודית. המודל מתייחס לשונות התרבותית בין חברי הקבוצה, שהיא אחד התנאים להשגת למידה שיתופית מקוונת משמעותית (Hoter, Shonfeld, & Ganayem, 2012).

תוכנית TEC4Schools מבוססת על מודל Tec ופועלת בפועל באמצעות למידה שיתופית מקוונת, שמתקיימת בסביבה דיגיטלית מלאה. התלמידים מחולקים לקבוצות קטנות של שישה תלמידים, המורכבות משלושה זוגות מבתי ספר במגזרים שונים. הם נפגשים באופן שבועי במשך שעה, תחילה דרך פלטפורמות מקוונות כמו פורומים וזום, ולאחר מכן ברשת חברתית ייעודית בשם 'ניר'. במהלך השנה, הם עוברים שלבים הדרגתיים של תקשורת: מטקסטים כתובים, דרך תקשורת קולית, וכלה בתקשורת חזותית. הקבוצות עובדות על פרויקטים משותפים בנושאים חינוכיים המבוססים על חומרי למידה משותפים, ניהול דיונים, הכנת משחקי למידה, סרטונים, ומחקרים אינטרנטיים. בסוף השנה, מתקיים מפגש פנים אל פנים שיא, שבו התלמידים מציגים את הפרויקטים המשותפים ומתוודעים זה לזה באופן פיזי (Hoter, Shonfeld, & Ganayem, 2009). הממצאים המעודדים של המחקרים מחזקים את חשיבות ההתפתחות ההדרגתית בתהליכי למידה רב-תרבותיים (Walther et al., 2015). שינפלד (Shonfeld, 2024) מציינת כי הזמן הוא גורם קריטי בתהליך, המאפשר לתלמידים לפתח הבנה עמוקה יותר של התרבויות השונות וליצור קשרים משמעותיים.

שינוי עמדות רב-תרבותיות מתייחס לנכונות לאינטראקציה חברתית, ליכולת ולמוטיבציה לייצר קשר מיטיב עם קבוצות תרבותיות שונות. שינוי עמדות רב-תרבותיות מתרחש דרך תהליך מורכב של חשיפה והיכרות, המתבסס על תנאים מובנים של שוויון, שיתוף פעולה ותמיכה מוסדית. בסביבה וירטואלית, המאפשרת מפגש בטוח, נוצרת הזדמנות לצמצום דעות קדומות וסטריאוטיפים. חשיפה מבוקרת ומתמשכת לקבוצה האחרת מאפשרת שינוי עומק בתפיסות, הגדלת האמפתיה ויצירת זהות משותפת החוצה גבולות תרבותיים (Hoter, et al., 2009).

מנהיגות בסביבות למידה מקוונות

תופעת המנהיגות בסביבות למידה מקוונות מציגה אתגרים והזדמנויות ייחודיים. יוקל ומחסוד (Yukl & Mahsud, 2010) מגדירים מנהיגות כתהליך של השפעה על פעילויות קבוצה מאורגנת לקראת השגת מטרה משותפת. בעידן הדיגיטלי, הגדרה זו מקבלת משמעות חדשה, כאשר ההשפעה והאינטראקציה מתרחשות במרחב הווירטואלי. מנהיגות בסביבה מקוונת דורשת התאמה של כישורי מנהיגות מסורתיים למרחב הדיגיטלי. היכולת להשפיע על אחרים ללא נוכחות פיזית מחייבת פיתוח מיומנויות תקשורת דיגיטלית מתקדמות. מחקרם של אנגי וון-דוינקרקן (Ng & Van Duinkerken, 2021), מדגיש את חשיבות בניית האמון בסביבה וירטואלית, תהליך המצריך מאמץ מכון ועקבי מצד המנהיג. האתגרים בפני מנהיגות בסביבה מקוונת מורכבים ומגוונים. העדר תקשורת פנים אל פנים מקשה על העברת מסרים מורכבים ועל פירוש נכון של תקשורת לא מילולית. סטרומ (Strom, 2020), מציין כי בניית יחסי אמון בסביבה וירטואלית דורשת זמן רב יותר ומאמץ מכון יותר מאשר בסביבה פיזית. לפי מקארון (McCarron, 2022), מנהיגות מקוונת כוללת גם את היכולת ליצור מרחבי למידה ועבודה וירטואליים, שמאפשרים אינטראקציה אפקטיבית בין חברי הצוות. המנהיגות מתבטאת ביכולת להוביל תהליכים דרך מסכים, תוך התאמת הסגנון הניהולי לאתגרים הייחודיים של סביבות דיגיטליות.

המחקר הנוכחי מבקש להעמיק את ההבנה של הגורמים המשפיעים על שינוי עמדות, בסביבת למידה שיתופית מקוונת רב-תרבותית. באמצעות בחינת הקשר בין מאפייני מנהיגות, רמת פעילות ושביעות רצון לבין שינוי בעמדות רב-תרבותיות, המחקר צפוי לתרום לפיתוח מודלים אפקטיביים יותר של למידה שיתופית רב-תרבותית במערכת החינוך הישראלית.

מתודולוגיה

מטרות המחקר והשערות

מחקר זה מבקש לבחון את הגורמים המשפיעים על שינוי עמדות בלמידה שיתופית מקוונת בסביבה רב-תרבותית. המחקר בוחן את הקשר בין מספר משתנים מרכזיים לבין שינוי בעמדות רב-תרבותיות של התלמידים המשתתפים בתוכנית. המחקר בוחן מספר השערות מרכזיות: האחת, כי להשתתפות בפרויקט

למידה שיתופית מקוונת רב-תרבותית תהיה השפעה חיובית על שינוי עמדות רב-תרבותיות. ההשערה השנייה מתמקדת בקשר בין תפיסת מנהיגות עצמית לבין רמת הפעילות ברשת החברתית. שיערנו, כי תלמידים הרואים עצמם כמנהיגים יגלו רמת מעורבות גבוהה יותר בפעילויות המקוונות. השערות נוספות במחקר בוחנות את הקשר בין משתנים כמו שביעות רצון מהתוכנית, ידע בשימוש במחשב ומשתנים דמוגרפיים לבין עמדות רב-תרבותיות.

אוכלוסיית המחקר

המחקר התבצע בקרב תלמידים ותלמידות מכיתות ה' ו'ו', מהמגזר היהודי, הערבי והדרוזי, מאזורי הדרום, המרכז והצפון בארץ. המשתתפים בתוכנית Tec4Schools, בסמסטר ב' של שנת הלימודים תשפ"ד, עם תחילת התוכנית. מתוך כלל אוכלוסיית התוכנית, המונה כ-700 תלמידים מ-20 בתי ספר, נדגמו כ-300 תלמידים מ-10 בתי ספר שונים. כ-12.7% מהמשתתפים משתתפים בפרויקט בפעם השנייה.

כלי המחקר

המחקר הינו מחקר כמותי המתבסס על שני מקורות לאיסוף נתונים.

1. שאלוני דיווח עצמי: שאלונים סגורים בעלי 53 היגדים לקבוצת הניסוי ו-28 היגדים לקבוצת הביקורת שהועברו בשתי נקודות זמן - בתחילת סמסטר ב' - לפני שהתוכנית החלה ובסיומו - לאחר סיום התוכנית.

השאלונים כללו מספר חלקים:

- עמדות כלפי הקבוצה התרבותית האחרת ונבחנו בשאלות ע"י הקטגוריות הבאות:

- נכונות לאינטראקציה חברתית: נמדדה באמצעות שאלות על נכונות לחברות, שיתוף פעולה, למידה משותפת, ובילוי משותף.
- קרבה מרחבית וחברתית: נבחנו דרך שאלות על נכונות לגור או לשהות בקרבת ילדים מהקבוצה האחרת.
- רגישות חברתית והתנגדות להדרה: נמדדה דרך עמדות כלפי אפליה ודעות שליליות.
- היכרות מוקדמת: נבדקה דרך שאלות רקע על היכרות קודמת עם הקבוצה האחרת.

- תפיסת מנהיגות עצמית

- רמת פעילות ברשת החברתית

- שביעות רצון מהתוכנית

- משתני רקע דמוגרפיים

2. ניתוח נתוני פעילות ברשת: בנוסף לדיווח העצמי, נאספו נתונים אובייקטיביים, על רמת הפעילות של התלמידים ברשת החברתית של התוכנית. נתונים אלו כללו:

- תדירות הכניסה לרשת

- מספר הפוסטים והתגובות

- משך הזמן בפעילויות מקוונות

- מידת האינטראקציה עם תלמידים מהקבוצה האחרת

המחקר בחן את השפעת התוכנית על עמדות רב-תרבותיות באמצעות ארבעה מוקדי ניתוח מרכזיים. בראשון, השוואה בין מערך השאלונים טרום-התערבות (PRE) ולאחר-התערבות (POST) עבור קבוצת הניסוי אשר לקחה חלק בתוכנית Tec4schools וקבוצת הביקורת שלא לקחה חלק בתוכנית, במטרה לזהות שינויים מהותיים בעמדות התלמידים כלפי הקבוצה התרבותית האחרת. המוקד השני מתמקד בניתוח נתוני הפעילות ברשת החברתית, תוך בחינת היקף והשפעת ההשתתפות על עמדות התלמידים. במוקד השלישי, נבחנו הקשרים בין משתנים כגון תפיסת מנהיגות עצמית ורמת פעילות לשינויים בעמדות רב-תרבותיות. לבסוף, המחקר בדק את השפעת המשתנים הדמוגרפיים על תהליך שינוי העמדות, תוך שאיפה להבין את המנגנונים המורכבים המשפיעים על תפיסות רב-תרבותיות בקרב תלמידים.

ממצאים

נכון למועד כתיבת מאמר זה, טרם הושלם ניתוח הנתונים המלא. הניתוח הסטטיסטי המעמיק יבוצע לאחר השלמת איסוף כלל הממצאים.

דיון

מאחר שטרם הושלם ניתוח הנתונים, ניתן רק לדון בחשיבות ממצאי המחקר. ממצאים אלו יוכלו להדגיש את הפוטנציאל המשמעותי של למידה שיתופית מקוונת בקידום דיאלוג רב-תרבותי במערכת החינוך הישראלית. ממצאי המחקר יוכלו לספק תובנות חשובות למעצבי מדיניות חינוכית, במיוחד בהקשר של פיתוח תוכניות המקדמות דיאלוג רב-תרבותי ותפיסת מנהיגות באמצעות טכנולוגיה.

מקורות

- מוטולה, אוסנת, אסף, מירב, & Asaf (2019). למידה שיתופית בסביבה מתוקשבת. לקסי קיי, 12 (כסלו תש"ף, דצמבר 2019), עמ' 15-18.
- שינפלד, מ' (2017). למידה שיתופית מקוונת באקדמיה. הוראה באקדמיה, 7 (אייר תשע"ז, אפריל 2017), עמ' 8-11.
- שינפלד, מ' (2022). אתגרים בלמידה שיתופית מקוונת: מחקר הערכה מקדם הצלחה. רב-גוונים: מחקר ושיח, 22 (157-180).
- Belli, S. (2018). Managing negative emotions in online collaborative learning: A multimodal approach to solving technical difficulties. *Digit HVM Revista Digital D'humanitats*, 22.
- Herrera-Pavo, M. (2021). Collaborative learning for virtual higher education. *Learning, Culture and Social Interaction*, 28, 100437.
- Hoter, E., Shonfeld, M., & Ganayem, A. (2009). Information and Communication Technology (ICT) in the service of multiculturalism. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 10(2).
- Hoter, E., Shonfeld, M., & Ganayem, N. (2012). Tec Center: Linking technology, education and cultural diversity. *I-Manager's Journal of Educational Technology*, 9(1), 19-22.
- McCarron, G. P., & Yamanaka, A. (2022). Reflecting back and going forward: Promising pedagogical practices for culturally relevant/sustaining and equitable online leadership education. *Journal of Leadership Education*, 21(4), 1-20.
- Ng, & Van Duinkerken, W. (2021). A crisis in leadership: Transforming opportunistic leaders into leaders that can be trusted. *Journal of Management and Governance*, 25(4), 1267-1288.
- Shonfeld, M. (2024). Empowering children as messengers of peace: time matters. *Intercultural Education*, 1-20.
- Strom, M. (2020). Authentic leadership and relational power increasing employee performance: A systematic review of "leadership and power" as a positive dyadic relationship. *Journal of Small Business Strategy*, 30(3), 86-101.
- Walther, J. B., Hoter, E., Ganayem, A., & Shonfeld, M. (2015). Computer-mediated communication and the reduction of prejudice: A controlled longitudinal field experiment among Jews and Arabs in Israel. *Computers in Human Behavior*, 52, 550-558.
- Yukl, G., & Mahsud, R. (2010). Why flexible and adaptive leadership is essential. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 62(2), 81-93.